

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

بیداری اسلامی؛

مبانی فلسفه و عملگرایی اسلامی

به اهتمام: مهدی ذوالفقاری

با گفتارهایی به قلم (به ترتیب حروف الفبا):

دکتر علی آدی ■ دکتر محسن اسلامی ■ دکتر امیر محمد حاجی یوسفی ■ مهدی خضریان
مهدی ذوالفقاری ■ سجاد سلامت ■ دکتر رضاسیمبر ■ دکتر ارسلان قربانی شیخ نشین
روح الله محمودیان ■ عارف میرملکی ■ دکتر مرتضی نورمحمدی ■ رضانیکنام
مهدی یزدان پناه

فهرست مطالب

سخن ناشر.....	۱۱
پیشگفتار.....	۱۳
مقدمه.....	۱۵
معرفی نویسندگان.....	۱۹
بخش تحت: مبانی نظری بیداری اسلامی.....	۲۵
فصل ۱. مقاومت اسلامی؛ از نقد پراکسیس فلسفه‌ی غرب تا حضور هژمونیک	
در عرصه‌ی بین‌الملل.....	۲۷
دکتر علی آدمی / مهدی یزدان‌پناه	
مقدمه.....	۲۷
۱. اتحاد نظام سرمایه‌داری و لیبرالیسم.....	۲۸
۲. سلطه‌ی سرمایه‌داری و اضمحلال لیبرالیسم.....	۳۲
۳. گسیختگی درونی جوامع غربی.....	۳۵
۴. اسلام و نقد بنیادهای تئوریک لیبرالیسم.....	۳۸
۴-۱. دین و آزادی.....	۴۰
۴-۲. حق و خیر.....	۴۱

۶ □ بیداری اسلامی؛ مبانی فلسفی و عمل‌گرایی اسلامی

۴-۳. فرد و جامعه.....	۴۲
۵. بن بست حاکمیت لیبرال دموکراسی.....	۴۴
۶. بیداری اسلامی؛ از نظریه اسلامی تا عمل اسلامی.....	۵۰
نتیجه‌گیری.....	۵۴
فهرست منابع.....	۵۶
فصل ۲. جهاد اسلامی و زیست مقاومت‌گونه؛ در اندیشه سید قطب.....	۵۹

مهدی خضریان / مهدی یزدان‌پناه / روح‌الله محمودیان

مقدمه.....	۵۹
۱. مدرنیسم؛ دلیل اصلی بی‌نظمی.....	۶۳
۲. سید قطب و مسئله مدرنیته؛ مشاهده بی‌نظمی.....	۶۶
۱-۲. هویت گمشده و ضدیت با غرب تمدنی.....	۷۰
۲-۲. اصل حاکمیت الهی در نبرد علیه مدرنیته.....	۷۲
۳. دوری از جهاد و نزدیکی به جامعه جاهلی.....	۷۵
۴. ارائه راه حل: انقلاب و زیست مقاومت‌گونه.....	۷۸
نتیجه‌گیری.....	۸۱
منابع و مأخذ.....	۸۳

بخش دوم: دل‌های بیداری اسلامی.....

فصل ۳. تأثیرات ژئوپلیتیک جنبش‌های خاورمیانه در جهان اسلام.....	۸۹
---	-----------

دکتر ارسلان قربانی شیخ نشین

مقدمه.....	۸۹
۱. ژئواکونومی جهان اسلام.....	۹۳
۲. ژئوپلیتیک اسلام‌گرایی در جنبش‌های خاورمیانه.....	۹۴
۳. ژئوپلیتیک هویت در بهار خاورمیانه.....	۹۶

فهرست مطالب □ ۷

۹۷.....	۴. اسلام‌گرایی و مدرنیسم.....
۹۸.....	۵. مدل‌های اسلام‌گرایی در منطقه خاورمیانه.....
۹۸.....	۵-۱. مدل ایران.....
۱۰۰.....	۵-۲. تجربه ترکیه.....
۱۰۲.....	۵-۳. تجربه عربستان.....
۱۰۳.....	۵-۴. تجربه مصر.....
۱۰۵.....	۶. بنیادگرایی اسلامی و تغییر ژئوپلیتیک جهان اسلام.....
۱۰۹.....	۷. آرمان‌های ژئوپلیتیک جهان اسلام.....
۱۱۴.....	نتیجه‌گیری.....
۱۱۹.....	منابع و مآخذ.....
	فصل ۴. اسلام‌گرایی و ملی‌گرایی در جنبش‌های خاورمیانه: تعاملات و
۱۲۳.....	تعارضات.....
	دکتر رضا سیمیر
۱۲۳.....	مقدمه.....
۱۲۵.....	۱. ناسیونالیسم و اسلام‌گرایی به عنوان منابع تغییر.....
۱۲۸.....	۲. پدیده اسرائیل: ظهور و افول روند ناسیونالیسم عربی.....
۱۳۰.....	۳. انقلاب اسلامی ایران و اسلام‌گرایی.....
۱۳۴.....	۴. اسلام‌گرایی ترکیه: آمیختگی ناسیونالیسم و سکولاریسم.....
۱۳۴.....	۵. اسلام‌گرایی و پارادوکس اسلام هراسی توسط غرب سیاسی.....
۱۳۷.....	نتیجه‌گیری.....
۱۴۳.....	منابع و مآخذ.....

۱۴۷.....	بخش سوم: تحقق بیداری اسلامی در جهان اسلام.....
	فصل ۵. مقاومت در برابر جهانی شدن اقتصاد: مورد پژوهی انقلاب ۲۰۱۱
۱۴۹.....	مصر.....
	امیر محمد حاجی یوسفی / عارف میرملکی
۱۴۹.....	مقدمه.....
۱۵۱.....	۱. جهانی شدن و ویژگی‌های آن.....
۱۵۷.....	۲. جنبش‌های ضد جهانی شدن.....
۱۶۰.....	۳. مصر و جهانی شدن.....
۱۶۷.....	نتیجه‌گیری.....
۱۶۹.....	منابع و مأخذ.....
	فصل ۶. نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در انقلاب‌های عربی: مطالعه
۱۷۳.....	موردی مصر.....
	مرتضی نورمحمدی
۱۷۳.....	مقدمه.....
۱۷۷.....	۱. چارچوب نظری.....
۱۸۳.....	۲. شاخص‌های دسترسی به اینترنت در مصر.....
۱۸۵.....	۳. نقش شبکه‌های اجتماعی در انقلاب مصر.....
۱۹۷.....	نتیجه‌گیری.....
۱۹۸.....	منابع و مأخذ.....
	فصل ۷. تحولات انقلابی خاورمیانه و جایگاه رژیم صهیونیستی در منطقه
۲۰۱.....	«بررسی تطبیقی مصر و تونس».....
	دکتر محسن اسلامی / رضا نیک‌نام
۲۰۱.....	مقدمه.....

فهرست مطالب □ ۹

۱. چارچوب نظری	۲۰۲
۲. هویت اجتماعی دول عربی از استقلال تا قرارداد کمپ دیوید	۲۰۷
۱-۲. روابط اعراب و اسرائیل	۲۰۹
۲-۲. هویت اجتماعی ناسونالیسم عربی، اوج‌گیری و شکست	۲۱۱
۳-۲. هویت اجتماعی در دوران پس از ناصر	۲۱۳
۳. نقش احزاب اسلامی در ساختار سیاسی	۲۱۴
۱-۳. احزاب اسلامی مصر	۲۱۵
۲-۳. احزاب اسلامی تونس	۲۱۸
۴. روابط دولت‌های تونس و مصر با رژیم صهیونیستی، پیش از انقلاب	۲۱۹
۱-۴. روابط تونس و رژیم صهیونیستی	۲۲۰
۲-۴. روابط مصر و رژیم صهیونیستی	۲۲۲
۵. هویت اجتماعی اسلامی ضد صهیونیستی پس از انقلاب	۲۲۴
۶. تأثیر هویت بر شکل‌گیری منافع ملی	۲۲۸
نتیجه‌گیری	۲۳۱
منابع و مأخذ	۲۳۳
فصل ۸. شکست دیپلماسی عمومی قذافی و تأثیر آن بر تحولات لیبی ... ۲۳۷	
<i>مهدي ذوالفقاري / سجاد سلامت</i>	
مقدمه	۲۳۷
۱. شناخت ماهیت دیپلماسی عمومی	۲۳۸
۲. دیپلماسی عمومی و مفاهیم مربوط به آن	۲۴۴
۱-۲. ارتباطات روزانه	۲۴۶
۲-۲. ارتباطات استراتژیک	۲۴۷
۳-۲. گسترش روابط پایدار با شخصیت‌های اثرگذار	۲۴۸
۳. ایدئولوژی بنیان دیپلماسی عمومی قذافی	۲۴۸

۱۰ □ بیداری اسلامی؛ مبانی فلسفی و عمل‌گرایی اسلامی

۴. علل موفقیت دیپلماسی عمومی قذافی ۲۵۱
- ۴-۱. بهره‌گیری از پتانسیل‌های دیپلماسی اغوا کننده ۲۵۲
- ۴-۲. توجه به قدرت سخت ۲۵۴
- ۴-۳. تلاش برای مشروعیت‌سازی ۲۵۵
- ۴-۴. توجه به سرمایه اجتماعی ۲۵۵
- ۴-۵. هویت‌سازی ۲۵۶
۵. چرخش در ایدئولوژی و تأثیرات آن بر دیپلماسی عمومی لیبی ۲۵۷
۶. دلایل سقوط قذافی ۲۶۱
- نتیجه‌گیری ۲۶۹
- منابع و مأخذ ۲۷۱
- نمایه ۲۷۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمَا
مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ
اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ
(قرآن کریم. سوره مبارکه الشوری (۴۲). آیه شریفه ۱۳)

سخن ناشر

اسلام از آن حیث که دینی جامع و کامل است و مبتنی بر فطرت پاک به ودیعه نهاده شده از سوی حضرت حق تعالی در نهاد تمامی آدمیان می‌باشد؛ دارای جذابیت و اصالتی است که در نهایت خواهد توانست بر تمامی تاریکی‌ها و حجاب‌ها فائق آید. به همین خاطر است که خداوند متعال، ندای اسلام را برای مشرکان بسیار سنگین و غیر قابل تحمل می‌خواند. به عبارت دیگر، سلامت، عقلانیت، رضایت‌مندی و سعادت‌ی که از ناحیه حاکمیت کلام الهی حاصل می‌آید، چنان است که تمامی عقول سلیم را به خود جذب می‌نماید و این معنای مشخص بیداری اسلامی است که مرزهای مختلف جغرافیایی را در هم نوردیده و امت‌های مسلمان و غیر از آنها را تحت‌تاثیر قرار می‌دهد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام در راستای انجام رسالت علمی - کاربردی خویش در ارتباط با موضوعات جاری در جامعه اسلامی و جهانی، و با عنایت به حساسیت‌های تئوریک «بیداری اسلامی» در عرصه علم و نظر، نسبت به فعال‌سازی دبیرخانه مطالعات بیداری اسلامی در حوزه معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام اقدام نموده تا با استفاده از مجموع

توان علمی - تحلیلی موجود در دانشگاه و سایر مؤسسات و مراکز علمی - پژوهشی؛ رویکردی تحلیلی نسبت به این موضوع را طرح، پی‌گیری و توسعه دهد. نتیجه این اقدام، تهیه و عرضه متون کارشناسی‌ای در قالب گفت‌وگو، مجموعه مقالات و آثار پژوهشی است که هم اکنون خدمت علاقه‌مندان نمونه‌ای از آن تقدیم شده است.

معاونت پژوهشی دانشگاه ضمن تشکر از مدیریت متمرکز دبیرخانه و مشارکت فعال اساتید، دانشجویان و محققان در این حوزه، از تمامی پژوهشگران فعال در این زمینه تقاضا دارد با ارائه نظرات اصلاحی و یا متون تحقیقاتی‌شان جهت نشر از سوی دانشگاه، ما را در تحلیل هر چه بهتر و جامع‌تر پدیده بیداری اسلامی و غنی‌سازی مفهومی و نظری موضوع یاری رسانند. امید آن که از این طریق شاهد همکاری مؤثر و مستمر دو حوزه عملی و نظری در راستای تقویت جریان بیداری اسلامی و توسعه آن در گستره جهانی باشیم. إن شاء الله

و لله الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَلُ فَفَسَتُوا قُلُوبَهُمْ وَكَبِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ
(قرآن کریم. سوره مبارکه الحديد. آیه شریفه ۱۶)

پیشگفتار

بررسی تحلیلی تاریخ تحول جوامع بشری حکایت از آن دارد که مکتب اسلام به دلیل اصالت ذاتی و حقایقی که از ناحیه شارع برای آن قرار داده شده است، پیوسته مورد اقبال و توجه عقول سلیم و قلوب پاک بوده است. با این حال، ذرّ گرانمایه نزد مسلمانان چنان که شایسته و بایسته بوده، پاس داشته نشده و لذا شاهد برخی از غفلت‌ها، انحراف‌ها و یا جهالت‌ها در موضوع التزام به اصول اسلامی و دعوت به آن بوده ایم. آنچه این وضعیت نامطلوب را نقد و اصلاح نموده، لطف الهی و اراده مردان و زنان مؤمنی بوده که توانسته خیزش‌های رهایی‌بخش و نهضت‌های اصلاحی را با هدف بازگشت به اسلام پدید آورد. بیداری اسلامی را می‌توان نظریه‌ای جامع و کاربردی در این زمینه ارزیابی نموده که دو ساحت نظر و عمل را در حیات انسان تحت تأثیر قرار داده است.

با عنایت به ظرافت‌ها و پیچیدگی‌های نظریه «بیداری اسلامی» - از یک سو - و حساسیت‌ها و پیامدهای قابل توجه عملی آن - از سوی دیگر - دبیرخانه مطالعات بیداری اسلامی با هدف: اولاً- شناخت و تحلیل تحولات جاری

در منطقه؛ ثانیاً گمانه زنی و سناریوپردازی در خصوص آینده تحولات منطقه‌ای و جهانی؛ و بالاخره: ارایه راهبردها و راه‌کارهای مناسب برای مدیریت بیداری اسلامی جهت نیل به اهداف عالی آن در آینده؛ تأسیس گردید. دبیرخانه ضمن تشکر از تمام اساتید، دانشجویان و محققانی که ما را در انجام این مهم و تحقق اهداف بیان شده، یاری نموده‌اند؛ از تمام کارشناسان و پژوهشگران تقاضا دارد با ارسال نظرات و آثار خود ما را در این راه دشوار علمی یاری رسانند. برای این منظور دبیرخانه مطالعات بیداری اسلامی^۱ آماده دریافت و نشر سایر آثار تکمیلی و اصلاحی می‌باشد.

دبیرخانه مطالعات بیداری اسلامی

۱. نشانی دبیرخانه: تهران، بزرگراه شهید چمران، پل مدیریت، دانشگاه امام صادق علیه السلام، ساختمان جدید، طبقه پنجم، معاونت پژوهشی، دبیرخانه مطالعات بیداری اسلامی

مقدمه

تحولات گسترده ناشی از قیام‌های مردمی منطقه که رژیم‌های مستحکم و مسلح به نیروهای امنیتی و نظامی نیرومندی چون قذافی، بن‌علی، مبارک، عبدالله صالح را به زیر کشید، ناشی از عدم مقبولیت رهبران وابسته و فقدان مشروعیت طبقات حاکم و رژیم‌های سیاسی این کشورهاست. این قیام‌ها هم‌چون سایر جنبش‌های مردمی، نشان‌دهنده به حداقل رسیدن کارکرد نظام‌های حاکم بوده که آزادی‌های سیاسی و مدنی را با سرکوب و دیکتاتوری پاسخ می‌دادند.

وقوع قیام مردمی و دگرگونی‌های گسترده در منطقه عربی و پیامدهای برون‌مرزی و منطقه‌ای آن از دو بُعد حائز اهمیت و قابل بررسی است: نخست آنکه این اعتراضات منجر به فروپاشی سیاسی یک کشور شده است که علی‌رغم گستردگی این پدیده در جهان عرب اما هرکدام الگو و مدل خاص خود را دارند. از این منظر، بررسی خاص دلایل و پیامدهای بیداری اسلامی در منطقه عربی می‌تواند حاوی نکاتی مهم برای اندیشمندان و سیاست‌مداران باشد.

دوم آنکه این انقلاب‌ها به رغم ویژگی‌هایی خاص، پدیده‌ای محصور در مرزهای جغرافیایی و زمانی فعلی نیستند. چه اینکه با شروع این موج در ۱۴ ژانویه که مصادف با فرار بن‌علی از تونس بود، مطالب و ایده‌های

فراوانی درباره احتمال تسری آن به سایر کشورهای منطقه مطرح شد که از سوی رژیم‌های عرب و روشنفکران وابسته به این رژیم‌ها با تأکید بر تفاوت وضعیت تونس و خاص بودن ویژگی‌های قیام مردمی آن، غیرممکن و از سوی اپوزیسیون و احزاب، گروه‌ها و چهره‌های مخالف این رژیم‌ها مورد تأکید قرار می‌گرفت.

بیداری اسلامی مقوله‌ای است که همزمان با تهاجم همه‌جانبه غرب در جهان اسلام و عصر استعمار، شروع شد و از آغاز تا عصر حضرت امام خمینی (ره) مراحل گوناگونی را پیمود. این حرکت که مشخصاً با اندیشه‌های کسانی چون سید جمال الدین اسدآبادی شروع شده بود، همواره در میان حلقه‌های محدود و معین ظهور یافت و هیچ‌گاه نتوانست به‌مثابه یک گفتمان مسلط عمل کند. حتی در زمانی که این جریان توسط کسانی چون حسن‌البننا و سید قطب در مصر، ابعاد گسترده‌تری یافت، بازهم موفقیت چشمگیری را به بار نیاورد.

حضرت امام خمینی (ره) برای نخستین بار توانست گفتمان بیداری اسلامی را تبدیل به «پراگماتیک سیاسی» کرده و نه تنها آن را وارد حوزه عمل همه توده‌های مسلمان، بلکه تبدیل به گفتمان غالب همه مستضعفان جهان کند. همین بحث منجر به این شد که نخستین و مهم‌ترین دست‌آورد قرن اخیر که تبدیل گفتمان بیداری اسلامی از یک خرده گفتمان به گفتمان مسلط باشد، اتفاق افتد.

بدون تردید انقلاب اسلامی عامل عمده بیداری اسلامی است و نقش ویژه‌ای در روند بیداری ملل مسلمان ایفا کرده است. پدیده انقلاب اسلامی پس از چند سده به‌شکل عملی و عینی، اسلام و جوامع اسلامی را از انزوا و سکون خارج کرد و انرژی آزاد شده از آن به عنوان موتور محرکه همه تحركات و خیزش جریان‌ها و جنبش‌های اسلامی از یکسو مردم مسلمان

منطقه را نسبت به حق و حقوق و توانایی‌های خود آگاه کرد. نهضت‌های اسلامی و جریان‌های فعال متأثر از متن مردم جوامع اسلامی، شعائر و شعارهای انقلابی ایران مانند جهاد، شهادت و ایثار را به عنوان اصول اساسی مبارزاتی خود پذیرفتند. شعارهای الاسلام هو الحل، الله اکبر، هیئات منا الذله، الموت لأمریکا و اسرائیل و سایر شعارهای با صبغه مذهبی از جمله شعارهای صادراتی انقلاب اسلامی است که جنبش‌ها و جریان‌ها در تحرکات، راهپیمایی‌ها و نماز جمعه و جماعت خود همواره به آن تکیه می‌کنند.

با توجه به این تحولات، حدود بیش از ۳ دهه است که گروه‌های منسجم و سازمان‌یافته کوچک و بزرگ تحت‌عنوان مقاومت و بیداری اسلامی با استناد و با اعتقاد به اسلام در سطح محلی، ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی ظاهر شده‌اند. این جنبش‌ها که از حمایت جوامع مسلمان خود نیز بهره‌مند هستند به شدت در کانون توجه کشورهای دیگر قرار گرفته‌اند.

بیداری اسلامی به عنوان یک آگاهی جمعی با تکیه بر اراده عمومی و متأثر از اسلام اصیل تحت مدیریت جمهوری اسلامی ایران در شرایط کنونی تبدیل به رفتار سیاسی شده و در شکل یک ایده سیاسی سامان داده شده است. تئوریزه شدن این نهضت فکری به عنوان یک مدل سیاسی نمایان شده است. آنچه از وضعیت معادلات منطقه‌ای می‌توان دریافت این است که؛ بیداری اسلامی در حرکت رو به جلوی خود همسو با منافع و مصالح اسلام و جنبش‌های اسلامی و کاملاً در تضاد با برنامه‌ها و آرمان‌های غرب در حال رقم خوردن است.

آنچه در این کتاب و در محورهای مختلف پرداخته شده این است که: که زمینه‌های وقوع بهار عربی و بیداری اسلامی را باید در دگرگونی‌های دینی، سیاسی و اقتصادی کشورهای عربی جست‌وجو کرد که ضمن

پیشرفت‌های قابل توجه اقتصادی، نتوانست گروه‌های دینی و سیاسی و مدنی را در زندگی اقتصادی و سیاسی ادغام کند.

کتاب پیش‌رو در سه بخش و با هشت فصل، چارچوبی مفهومی برای پیشبرد مباحث نظری مطرح می‌کند و پس از آن، ضمن نگاهی گذرا به چگونگی وقوع قیام و به نتیجه رسیدن بیداری اسلامی به وضعیت شماری از این کشورها پیش و پس از انقلاب می‌پردازد. با بررسی شرایط سیاسی و اقتصادی موجود، آموخته‌ها و درس‌های آموزنده برای زندگی سیاسی سراسر خاورمیانه عربی مطرح می‌شود. بر مبنای این آموخته‌ها در بعضی فصول کتاب نویسندگان ضمن آینده پژوهی جنبش‌های اخیر، به پیامدهای داخلی و منطقه‌ای دگرگونی‌های حوزه عربی پرداخته‌اند.

در انتها بر خود لازم می‌دانم از اساتید محترم بدلیل اینکه قبول زحمت کرده و فصول مختلف این مجلد را به نگارش درآورده‌اند خاضعانه تشکر نمایم. در همین راستا از استاد ارجمند جناب آقای دکتر افتخاری معاون محترم پژوهشی دانشگاه امام صادق(ع) که با اهتمام تمام نسبت به موضوع بیداری اسلامی گامی نو در جهت تقویت ادبیات علمی و دانشگاهی در سطح کشور برداشته‌اند صمیمانه تشکر می‌کنم و از خداوند متعال توفیق روزافزون ایشان را مسئلت می‌نمایم.

و من الله التوفیق و علیه التکلان

مهدی ذوالفقاری

معرفی نویسندگان

دکتر علی آدمی استادیار گروه روابط بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی و پژوهشگر در زمینه مطالعات امنیت بین‌الملل، مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز می‌باشد. ایشان دارای مقالات متعدد در رابطه با تحلیل راهبردی مسائل منطقه‌ای و بین‌المللی می‌باشند که در مجلات علمی ترویجی و علمی پژوهشی به چاپ رسیده است. از ایشان کتاب‌هایی نیز در زمینه اصول روابط بین‌الملل، استراتژی امنیتی ایالات متحده پس از ۱۱ سپتامبر و... ترجمه و تألیف شده است. جدیدترین اثر ایشان ترجمه کتاب ارزشمند پروفیسور رابرت کیگان به نام «بازگشت تاریخ و پایان رویاها» است که تحلیل واقع‌بینانه از نظم و معادلات آسیا، روابط بین‌الملل و نیز تأثیر ایران بر آن را به نمایش می‌گذارد.

محسن اسلامی استادیار و عضو هیئت علمی گروه روابط بین‌الملل دانشگاه تربیت مدرس است. ایشان مدرک کارشناسی ارشد پیوسته از دانشگاه امام صادق(ع) در رشته معارف اسلامی و علوم سیاسی هستند. دکتر اسلامی مدرک دکترای خود را از دانشگاه تربیت مدرس اخذ کرده‌اند. زمینه‌های تخصصی مطالعات ایشان شامل: سیاست بین‌الملل، مطالعات خاورمیانه و سیاست خارجی آمریکا می‌باشد. وی دروسی در زمینه‌های سیاست و حکومت در خاورمیانه، نظریه‌های مختلف در روابط بین‌الملل و

اصول روابط بین‌الملل را تدریس می‌کند. از دکتر اسلامی تاکنون دهها مقاله در فصلنامه‌های علمی ترویجی و همچنین فصلنامه‌های علمی-پژوهشی به چاپ رسیده است. دکتر اسلامی در بیش از ۱۰ کنفرانس داخلی و بین‌المللی شرکت کرده‌اند.

امیر محمد حاجی یوسفی دانشیار و عضو هیات علمی گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل دانشگاه شهید بهشتی است. وی دارای مدرک کارشناسی ارشد پیوسته معارف اسلامی و علوم سیاسی از دانشگاه امام صادق (ع) (۱۳۶۸)، کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل از دانشگاه مک‌گیل کانادا (۱۹۹۲) و دکتری علوم سیاسی از دانشگاه کارلتون کانادا (۱۹۹۵) می‌باشد. وی دروسی در زمینه‌های روش‌شناسی و روش تحقیق، نظریه‌های روابط بین‌الملل و سیاست خارجی، اقتصاد سیاسی بین‌الملل و مسایل توسعه جهان سوم، امنیت بین‌الملل، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، جامعه‌شناسی سیاسی و سیاست و حکومت در خاورمیانه، تدریس می‌کند. از دکتر حاجی یوسفی تاکنون دهها مقاله در فصلنامه‌های علمی-مروری و علمی ترویجی، بیش از ۲۰ مقاله در فصلنامه‌های علمی-پژوهشی داخلی و بیش از ۱۰ مقاله در فصلنامه‌های معتبر خارجی به چاپ رسیده است. وی هم‌چنین دارای ۶ کتاب تالیفی و ۶ کتاب ترجمه می‌باشد که آخرین تالیفات وی با عنوان‌های آموزش، پژوهش و تولید دانش سیاسی: مطالعه کشور کانادا و دولت و جهانی شدن در خاورمیانه در سال ۱۳۸۸ منتشر شده است. آخرین ترجمه وی با عنوان ویژگی‌های اساتید برتر در سال ۱۳۹۰ توسط پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی منتشر شده است. ترجمه کتاب نظریه‌های سیاست خارجی توسط وی و همکارانش بزودی توسط انتشارات سمت روانه بازار خواهد شد. دکتر حاجی یوسفی در بیش از ۶۰ کنفرانس داخلی و خارجی شرکت کرده و در سال تحصیلی ۱۳۸۷-۱۳۸۶ استاد

میهمان دانشگاه کارلتون در کانادا بوده است. از وی هم چنین به عنوان پژوهشگر ارشد مرکز مطالعات امنیت بین الملل دانشگاه مریلند آمریکا در سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۸۹ دعوت به عمل آمده است. در کارنامه اجرایی دکتر حاجی یوسفی مواردی چون مدیریت گروه علوم سیاسی دانشگاه امام صادق(ع) (۱۳۸۱-۱۳۷۶)، مدیریت گروه روابط بین الملل دانشگاه امام صادق(ع) (۱۳۸۳-۱۳۸۱)، مدیریت گروه علوم سیاسی و روابط بین الملل دانشگاه شهید بهشتی (۱۳۸۵-۱۳۸۲) و مدیریت قطب علمی مطالعات خاورمیانه و جهانی شدن دانشگاه شهید بهشتی (۱۳۸۶-۱۳۸۵)، به چشم می خورد.

مهدی خضریان کارشناس ارشد علوم سیاسی و فارغ التحصیل دانشگاه تربیت معلم می باشد. ایشان پژوهشگر در حوزه مطالعات مربوط به اسلام، اندیشه سنت گرایان و بنیادگرایی دینی می باشند. پایان نامه ایشان در همین راستا در پی کشف «منابع و موانع فکر و عمل بنیادگرایانه در اندیشه سید حسین نصر و سید قطب» تقریر شده است. از ایشان مقالاتی در حوزه اسلام سیاسی و اسلام سنتی در همایش ها و مجلات به چاپ رسیده است.

مهدی ذوالفقاری دانش آموخته کارشناسی ارشد معارف اسلامی و علوم سیاسی از دانشگاه امام صادق(ع) (۱۳۸۹) بوده و هم اکنون در مقطع دکتری روابط بین الملل دانشگاه علامه طباطبایی مشغول به تحصیل می باشند. از ایشان تاکنون ۱۲ جلد کتاب (ترجمه و تألیف) منتشر شده و یا در دست انتشار می باشد. آخرین اثر تألیفی ایشان با عنوان «اصول و مبانی شناخت عملیات روانی» توسط دانشگاه امام صادق(ع) در مردادماه سال ۱۳۹۱ به چاپ رسیده است. آخرین ترجمه ایشان کتاب «سیاست خارجی در فضای جهان اطلاعات، تحقق بخشیدن به قدرت نرم» تألیف آلن چونگ می باشد که توسط انتشارات دانشگاه امام صادق(ع) به چاپ خواهد رسید. از ایشان تاکنون بیش از ۵۰ عنوان مقاله در مجلات علمی مروری-ترویجی و مجلات

علمی پژوهشی در حوزه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل به چاپ رسیده است. کسب رتبه اول در هفته پژوهش دانشگاه امام صادق(ع) در سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۸ و نیز برگزیده دوسال جشنواره ملی حرکت از جمله افتخارات پژوهشی ایشان است. ایشان هم‌اکنون معاون علمی راهبردی بنیاد بین‌المللی صبح قریب و رئیس مرکز پژوهش و تحقیقات استراتژیک بین‌الملل در بنیاد صبح قریب هستند.

رضا سیمبر استاد و عضو هیات علمی گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل دانشگاه گیلان است. وی دارای مدرک کارشناسی ارشد پیوسته معارف اسلامی و علوم سیاسی از دانشگاه امام صادق(ع) (۱۳۶۷)، و دکتری علوم سیاسی (روابط بین‌الملل) از دانشگاه نیوئوت ولز سیدنی، استرالیا (۱۳۷۵) می‌باشد. وی دروسی در زمینه‌های اصول روابط بین‌الملل، اصول و روش تحقیق، جنبش‌های اسلامی معاصر، رهیافت‌های روابط بین‌الملل، سیاست و حکومت در آمریکا و سیاست و حکومت در خاورمیانه در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری تدریس می‌کند. از دکتر سیمبر تاکنون دهها مقاله در فصلنامه‌های علمی ترویجی، همچنین فصلنامه‌های علمی-پژوهشی و نیز در فصلنامه‌های معتبر خارجی به چاپ رسیده است. وی هم‌چنین دارای ۶ کتاب تألیفی و ۳ کتاب ترجمه می‌باشد که از جمله کتاب تألیفی ایشان با عنوان: «تروریسم در نظام بین‌الملل» که توسط انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت در سال ۱۳۸۸ منتشر شده است. از جمله کتب ترجمه ایشان با عنوان «شیعیان در جهان مدرن عرب» تألیف فواد ابراهیم توسط انتشارات دانشگاه امام صادق(ع) در سال ۱۳۸۷ منتشر شده است. دکتر سیمبر در بیش از ۶۰ کنفرانس داخلی و خارجی شرکت کرده و به‌عنوان پژوهشگر برگزیده دانشگاه گیلان از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۸ از ایشان تجلیل شده است.

ارسلان قربانی شیخ‌نشین دانشیار و عضو هیات علمی گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، دانشگاه تربیت معلم تهران است. وی دارای مدرک کارشناسی ارشد پیوسته معارف اسلامی و علوم سیاسی از دانشگاه امام صادق (ع) (۱۳۶۸)، و دکتری علوم سیاسی (روابط بین‌الملل) از دانشگاه نیوئوت ولز سیدنی، استرالیا (۱۳۷۵) می‌باشد. زمینه‌های تخصصی مطالعات ایشان شامل: سیاست بین‌الملل، جهانی شدن، مطالعات خاورمیانه، سیاست خارجی آمریکا و مسائل جهان سوم می‌باشد. وی دروسی در زمینه‌های امنیت بین‌المللی (به زبان انگلیسی)، نظریه‌های مختلف در روابط بین‌الملل، سمینار مسائل سیاسی و اقتصادی جهان سوم، سیاست بین‌الملل، مطالعات منطقه‌ای، روش‌شناخت و تحلیل امنیت و روش‌شناختی امنیت در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری تدریس می‌کند. از دکتر قربانی تاکنون ده‌ها مقاله در فصلنامه‌های علمی ترویجی، همچنین فصلنامه‌های علمی-پژوهشی و نیز در فصلنامه‌های معتبر خارجی به چاپ رسیده است. وی هم‌چنین دارای ۴ کتاب تألیفی و ۶ کتاب ترجمه می‌باشد که آخرین کتاب تألیفی ایشان با عنوان: «ایران و همگرایی در سازمان همکاری‌های اسلامی» که توسط انتشارات دانشگاه امام صادق (ع) در سال ۱۳۹۰ منتشر شده است. آخرین ترجمه وی با عنوان «تئوری التزام سیاسی، عضویت، تعهد و میثاق‌های اجتماعی» تألیف مارگارت گیلبرت که توسط انتشارات دانشگاه امام صادق (ع) در سال ۱۳۹۰ منتشر شده است. دکتر قربانی در بیش از ۲۵ کنفرانس داخلی و خارجی شرکت کرده و به‌عنوان پژوهشگر نمونه دانشگاه تربیت معلم تهران در دوازدهمین جشنواره تجلیل از پژوهشگران و فناوران برتر کشور از ایشان تجلیل شده است.

مرتضی نورمحمدی استادیار و عضو هیات علمی گروه روابط بین‌الملل، دانشگاه علامه طباطبایی است. وی دارای مدرک کارشناسی ارشد

روابط بین‌الملل از دانشگاه تهران (۱۳۸۵)، و دکتری روابط بین‌الملل از دانشگاه علامه طباطبایی (۱۳۸۹) می‌باشد. زمینه‌های تخصصی مطالعات ایشان شامل: سیاست بین‌الملل، مطالعات خاورمیانه و سیاست خارجی آمریکا می‌باشد. وی دروسی در زمینه‌های شناخت ماهیت و عملکرد امپریالیسم، سیاست و حکومت در خاورمیانه، نظریه‌های مختلف در روابط بین‌الملل و اصول روابط بین‌الملل را تدریس می‌کند. از دکتر نورمحمدی تاکنون دهها مقاله در فصلنامه‌های علمی ترویجی و همچنین فصلنامه‌های علمی-پژوهشی به چاپ رسیده است. وی هم‌چنین دارای ۳ کتاب تالیفی و ۳ کتاب ترجمه می‌باشد که آخرین کتاب تالیفی ایشان با عنوان: «گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات و تحول امنیت» که توسط نشر میزان در سال ۱۳۹۰ منتشر شده است. آخرین ترجمه وی با عنوان «تئوری‌های فرهنگی روابط بین‌الملل»، اثر ریچارد ندلیو، (مشترک با دکتر سید جلال دهقانی و دکتر طالبی آرانی)، توسط پژوهشکده فرهنگ و ارتباطات به زودی روانه بازار خواهد شد. دکتر نورمحمدی در بیش از ۱۰ کنفرانس داخلی و بین‌المللی شرکت کرده و هم‌اکنون مدیر گروه مطالعات بین‌الملل موسسه مطالعات آمریکا می‌باشد.

بخش اول

مبانی نظری بیداری اسلامی

مقاومت اسلامی؛ از نقد پراکسیس فلسفه‌ی غرب

تا حضور هژمونیک در عرصه‌ی بین‌الملل

دکتر علی آدمی
مهدی یزدان‌پناه

مقدمه

آنچه که در جامعه‌ی امروز غرب از نگاه اندیشمندان مختلف می‌گذرد، انبوهی از آشفتگی‌های روانی، اخلاقی و اجتماعی است که برآیند حاکمیت سرمایه می‌باشد. در عصر حاضر جهان غرب مشروعیت خود را از دست داده است و در جای جای این جهان، در حالی که اندیشمندان غرب صحبت از پایان تاریخ می‌کردند و حاکمیت لیبرال دموکراسی را تنها اندیشه و حکومت موجود در جهان معرفی نمودند، به نظر می‌رسد که امروزه باید صحبت از پایان لیبرال دموکراسی را اعلام کرد. حکومت‌های غربی که به دنبال تسلط بر سایر کشورها برای استثمار هر چه بیشتر آنها به طرق مختلف می‌باشند و دست به صدور لیبرال دموکراسی ویران‌گر خودشان به کشورهای دیگر می‌زنند، در دوران کنونی با چالش‌های عمیقی رو به رو شده‌اند، چرا که در مقابل خود اندیشه و حکومتی را می‌بینند که به دنبال سعادت بشر و ارتقای او به بالاترین مراحل تکامل انسانی می‌باشد. حکومت

اسلامی نیز که در این راستا گام بر می‌دارد می‌تواند نظریه‌ی اسلام را در عمل پیاده کند و نشان داده است که قادر خواهد بود به تنها گزینه‌ی انتخابی مردم برای رستگاری دنیوی و اخروی آنها تبدیل شود. همزمان حکومت‌های غربی دچار فروپاشی‌های متعدد اخلاقی و آشفتگی‌های وسیع اجتماعی می‌باشند و به همین دلیل امروزه موج بیداری اسلامی بر علیه فرهنگ و اندیشه‌ی کنونی غرب آغاز شده است و گام به گام در حال پیشروی است چرا که آگاهی اجتماعی رو به تزاید گذاشته است و مردم جهان به دنبال تفکری هستند که بتواند نیازهای معنوی را نیز به همراه نیازهای اجتماعی و اقتصادی و غیره که جوامع غرب از آن عاری هستند برطرف کنند. به همین دلیل روند سقوط حکومت‌های لیبرال دموکراسی با خیزش‌های مردمی و مقاومت اسلامی همزمان گشته است.

۱. اتحاد نظام سرمایه‌داری و لیبرالیسم

لیبرالیسم مهم‌ترین اصل فکری و فلسفی نظام سرمایه‌داری است. این اصل به دنبال پذیرش فلسفه دئیسم ابتدا توسط اقتصاددانان فیزیوکرات و سپس کلاسیک، مورد تأکید قرار گرفت. در تعریف کلی، لیبرالیسم به معنی اعتقاد به ارزش آزادی فردی است؛ و از دو اصل اصالت فرد و آزادی فردی تشکیل می‌شود. در این نظام، افراد آزاد هستند روشی را جهت بهره‌برداری از منابع موجود انتخاب کنند؛ چون هرکس بهتر از دیگران قادر به قضاوت درباره منافع خویش است (نمازی، ۱۳۸۷: ۱۳۲). همچنین محور اصلی هر اجتماع خود فرد است و فرد و منافع او بر اجتماع تقدم دارد.

لیبرالیسم همیشه روایتی هموار، یکدست و مهربانانه از خود ارائه کرده است در حالی که سویه‌های تاریک و خشن فراوانی در جای جای تاریخ این مکتب نظری و عملی وجود دارد که چهره‌ی درخشان آن را مکدر

می‌کنند (آربلاستر، ۱۳۶۷: ۳۱). از منظر آنتونی آربلاستر نظریات خوش‌آهنگ لیبرالی در عرصه‌ی عمل، چهره‌ای ویران‌گر می‌یابند. واژه «لیبرال» از قرن چهاردهم میلادی به بعد کاربرد داشته است و اوج آن، قرن هجدهم یعنی در دوران بورژوازی صنعتی بود. در این زمان محتوای شعار اصلی لیبرالیسم، فرمول آزادی سرمایه و آزادی تجارت بود. از آنجا که در آغاز پیدایش لیبرالیسم، بزرگترین مانع بر سر راه آزادی عمل سرمایه، مناسبات فئودالی و سلطنت مطلقه فئودالی بود، شعار اصلی لیبرالیسم در عرصه سیاست عبارت از مخالفت با استبداد مطلقه و دفاع از آزادی‌های بورژوازی و در عرصه اجتماع، گسترش مناسبات سرمایه‌داری به زیان مناسبات فئودالی بود. در قرن ۱۹ که انقلاب صنعتی گسترش یافته بود، لیبرال‌ها به حمایت از این نظام پرداختند و طی آن خواستار آزادی تجارت و اقتصاد و داد و ستد بین ملت‌ها و آزادی فرد بودند تا منافع خود را دنبال کنند. این نظام اقتصادی ابتدا در انگلستان، سپس در آمریکای شمالی و اروپای غربی و پس از آن در اروپای شرقی و بقیه نقاط جهان گسترش یافت از لحاظ تاریخی، ریشه‌های فکری لیبرالیسم اولیه را در اندیشه متفکرانی چون جان لاک (بنیانگذار لیبرالیسم)، منتسکیو و آدام اسمیت و لیبرالیسم متأخر را در تفکر افرادی چون جان راولز و آیزیا برلین و ... باید جستجو کرد (علیزاده، ۱۳۷۷: ۱۶۹).

اندیشه‌ی لیبرالی بعد از ظهور خود دچار تحولات عدیده‌ای شد به طوری که می‌توان در بررسی سیر تاریخی آن، این تحولات مزبور را از هم تفکیک کرد. نسل اول اندیشه‌ی لیبرالی، نماینده‌ی لیبرالیسم اقتصادی کلاسیک است که میان اعتقادات لیبرالیسم و اقتصاد سرمایه‌داری آزاد، ارتباط برقرار می‌کند. این اندیشه که در تفکر جان لاک ریشه داشت حق مالکیت خصوصی را مطرح می‌کند که اساس نظام‌های لیبرالی است، به طوری که

آدام اسمیت با طرح نظام اقتصادی بازار آزاد و بی‌نیاز از دخالت انسان و دولت آن را به اوج خود رساند. به این ترتیب بود که اندیشه‌ی لیبرالی در خدمت اقتصاد درآمد به طوری که نسل دوم از اندیشمندان لیبرال که در نیمه‌ی دوم قرن بیستم پا به عرصه‌ی ظهور گذاشتند به اصحاب اصالت فایده و سود معروف شدند. «جرمی بنتام» و «استیوارت میل» ملاحظه کردند که انقلاب صنعتی، همراه نظام اقتصاد سرمایه‌داری نه تنها تعادل‌زا نیست بلکه اساساً تعارض‌برانگیز است به گونه‌ای که آثار منفی آن، فقیر شدن توده‌ی انبوه مردم و تمرکز قدرت در دست طبقات بالا است (آربلاستر، ۱۳۶۷).

نسل سوم در واکنش به عدم تعادل در نظام سرمایه‌داری بین سطح درآمد و سطح مصرف شکل گرفت (اوایل قرن ۲۰). فرد شاخص این گروه «جان مینارد کینز» اقتصاددان انگلیسی است. هواداران این دسته، خواهان دخالت هر چه بیشتر دولت در امور اقتصادی و توزیع متعادل درآمدها و رسیدگی به فقرا شدند که منجر به تشکیل دولت رفاهی (آموزش و پرورش رایگان، بهداشت رایگان، پرداخت حقوق به بیکاران، ملی کردن صنایع بزرگ مادر) در کشورهای سرمایه‌داری گردید. بعد از بحران در اندیشه‌ی دولت رفاهی لیبرال‌های نو پا به عرصه گذاشتند که خواهان بازگشت به اصول عقاید لیبرال‌های نسل اول‌اند. از نمایندگان مشهور آن، «هایک» (فیلسوف اتریشی) و «رابرت نوزیک» (اقتصاددان آمریکایی) بودند. به اعتقاد این‌ها، همان اقتصاد بازار آزاد، شرط آزادی است و لیبرالیسم از سرمایه‌داری جدا نیست. از نظر آن‌ها با حذف دولت و عدم کنترل بر مالکیت و پذیرش اصل مالکیت خصوصی، می‌توان از مشکلات سیاسی رها شد. هایک، ثبات در جوامعی که ناظری به نام دولت در آن وجود دارد را تصنعی دانسته (جوامع مصنوعی) و عقیده دارد، نظام‌های سرمایه‌داری به یک ناظر خارجی نیاز نداشته و به جهت خصلت ارگانیکی‌شان خود را حفظ می‌کنند (آربلاستر، ۱۳۶۷).

میلتون فریدمن از جمله اندیشمندان بزرگ نظام لیبرالی و از جمله هواداران سرسخت کاهش هزینه‌های دولتی، کاهش نقش دولت، سرمایه‌داری آزاد و خصوصی بود و در این راستا تنها سرمایه‌داری را راه تضمین آزادی‌های فردی به شمار می‌آورد. او در نظریات خود از جمله در کتاب «سرمایه‌داری و آزادی» به شدت به سیاست‌های دولت ایالات متحده حمله می‌کند و بر این باور بود که این سیاست‌ها نقض‌کننده‌ی آزادی‌های فردی و مغایر با اصول لیبرالیسم است (لاژوری، ۱۳۶۷: ۵۶).

از منظر فریدمن «لیبرالیسم» که از اواخر قرن نوزدهم به خصوص بعد از ۱۹۳۰ در ایالات متحده رایج گردید رفته رفته با تأکید بسیار متفاوتی به خصوص در سیاست اقتصادی رایج شد و با گذشت زمان به اتکاء بیشتر به دولت به جای تکیه بر نهادهای داوطلب خصوصی در جهت نیل به اهداف مطلوب تعبیر گردید اصطلاحاتی مانند رفاه و برابری به جای آزادی ورد زبان‌ها شد. او معتقد است که لیبرال قرن بیستم به نام رفاه و برابری طرفدار احیای سیاست‌های پدرمآبی دولت شد که مغایر با اصول و اهداف لیبرالیسم است (فریدمن، ۱۳۸۰: ۱۵).

به این ترتیب است که فریدمن همبستگی تنگاتنگی بین لیبرالیسم و سرمایه‌داری ایجاد می‌کند و معتقد است که اساساً این دو از همدیگر جدا نیستند و تنها راه احقاق حقوق فردی و آزادی‌های فردی و همچنین بازگشت به اصالت فرد را تنها در نظام سرمایه‌داری محقق می‌دانست و به این ترتیب دخالت دولت در اقتصاد را رد می‌کند چرا که از نظر او آزادی اقتصادی عامل اصلی اعتلای فرد به شمار می‌رود و دخالت دولت که در آمریکا بعد از جنگ جهانی دوم رایج شد نقض‌کننده‌ی لیبرالیسم اصیل است. به این ترتیب با اتحاد اصول لیبرالیسم و سرمایه‌داری، اندیشه‌ی لیبرالی به تدریج تحت سلطه‌ی امر اقتصادی درآمد و اصولاً لیبرالیسم در راستای محو

خود گام برداشت که جامعه‌ی معاصر غربی قرن بیست و یکم تجلی این وضعیت می‌باشد.

۲. سلطه‌ی سرمایه‌داری و اضمحلال لیبرالیسم

بعد از اینکه اندیشه‌ی لیبرالی در طی سیر تاریخی خودش به اتحادی همه‌جانبه با سرمایه‌داری رسید به مرور زمان به تابعیت سرمایه‌داری درآمد به گونه‌ای که صحبت از اندیشه‌ی لیبرالی هم‌راستای صحبت از سرمایه‌داری بود به طوری که در جهان کنونی غرب تئوری‌های نئولیبرالی و نواقع‌گرایی ساختار اساسی سرمایه‌داری را تعریف و بازتعریف می‌کنند.

هربرت مارکوزه در تحلیل نظام سرمایه‌داری آن را به پیش از جنگ جهانی دوم و پس از جنگ جهانی دوم تقسیم می‌کند. به نظر او سرمایه‌داری جدید انحصارطلب است و اجازه رشد به همگان را نمی‌دهد. در نتیجه انحصارطلبی، شبکه‌ای بودن و اداره کردن شرایطی را رقم می‌زند که در آن کارگر وضعیت متفاوتی با پیش از جنگ خواهد داشت. به نظر او پس از جنگ جهانی دوم، سیاست تابع تئوری‌های اقتصادی شد که به سهم خود تحول بزرگی محسوب می‌گردد.

مارکوزه به تفکیک سرمایه‌داری پیش از جنگ و پس از جنگ با دو نوع نظام لیبرالی متفاوت قائل است. لیبرالیسم پیش از جنگ مدافع سرمایه‌داری آزاد است لذا سرمایه‌داری به صورت قطبی در می‌آید که در این فضا انسان می‌تواند شرایط عینی را در نظر گرفته و با رسیدن به آگاهی دست به تغییرات اساسی بزند. اما پس از جنگ، سرمایه‌داری انحصاری است و اجازه رشد به همگان داده نمی‌شود بلکه امر مهم، جلب توافق نظام سرمایه‌داری غربی است. بالا بردن سطح زندگی، امنیت شغلی و فردی از ویژگی‌های این نظام سرمایه‌داری است که در آن آگاهی فرد رکود می‌کند، زیرا بنا به نظر هگل، آگاهی زمانی به شرط کار زیاد و فقدان شرایط مطلوب دست می‌دهد

که در اثر آن فرد در صدد تغییر شرایط برمی‌آید. از نظر مارکوزه لیبرالیسم نیز متناسب با تغییر نظام سرمایه‌داری متفاوت خواهد بود؛ در حالی که لیبرالیسم پیش از جنگ منطقه‌ای بود، لیبرالیسم جدید شبکه‌ای است به این معنا که رسانه‌ها با تعیین معیارهای آزادی جامعه را هدایت می‌کنند و با وجود نوعی نظارت، همگان احساس آزادی می‌کنند. مفهوم نظارت از سوی جرمی بنتام مطرح شد و سپس میشل فوکو آن را بسط داد. به عقیده فوکو مدرنیته و لیبرالیسم جدید براساس دیدگاه نظارت شکل گرفته است (خاتمی، ۱۳۸۶: ۱۲۱). به نظر او عقل ابزاری و تکنیک غربی همه انسان‌ها را یکپارچه و تک‌ساحتی کرده است. تکنیک جدید همان فرهنگ غربی است که با عرضه امکانات به ظاهر یکسان به همگان سبب یکپارچگی می‌شود. مارکوزه معتقد است که در گذشته فرهنگ و تمدن دو امر متفاوت بودند اما پس از جنگ این دو یکی شده و در مدرنیته انسانی فرهنگی تلقی می‌شود که در تمدن غربی زندگی می‌کند و برخوردار از تکنیک جدید می‌باشد. در نتیجه فرهنگ غربی انحصارطلب است. از دیدگاه مارکوزه رخداد تازه در جهان در گرو جدایی فرهنگ و تمدن است؛ آنگاه که مفهوم تکنیک متحول شده و لذا مرجعیت فرهنگ غربی زوال یابد (ضیمران، ۱۳۸۵: ۶۹).

نظام‌های سرمایه‌داری جدید بنا به درجه و میزانی که در بازتوزیع (و رفته رفته حتی در بازار تولید) کالاها و خدمات موجود در جامعه ایفای نقش می‌کنند، درجه‌ی وفادار ماندن‌شان به سرمایه‌داری اولیه فرق می‌کند. چنین جریانی نه تنها مبانی و پایه‌های اصلی سرمایه‌داری آزادی‌خواه (لسه فر و لسه پسه) را سست و تقریباً بی‌معنی کرده، بلکه کار و بار حکومت‌ها را نیز افزوده و فعالیت آنها را در رخساره‌ی سیاسی جامعه تا حد در بر گرفتن اکثر فعالیت‌های مسلط در جوامع امروزمین بالا برده است. چنان‌که تشکیل «مجتمع‌های صنعتی - تسلیحاتی - نظامی» که عمدتاً خواستگاه دیوانسالارانه

دارد و رگ و ریشه‌ی بسیاری از «شرکت‌های چند ملیتی» است، از مصادیق بارز این امر به‌شمار می‌رود. موارد مثال به حدی فراگیر و جهان‌شمول است که حتی اندیشمندان غیر انتقادی نیز از موجودیت و عملکرد این نهادهای ملی و فراملی سخن می‌گویند (گالبرایت، ۱۳۶۶: ۲۲).

به نظر هابرماس، مرحله‌ی پیشرفت سرمایه‌داری که در آن دولت‌های رفاه ظهور کرده‌اند با وضعیت بی‌ثباتی تشدید شونده‌ای روبروست که او آن را با عنوان «گرایش‌های بحران» معرفی می‌کند. از دید او دولت رفاه که زائیده‌ی پریشانی اقتصادی است، از اتحاد رهبران سیاسی و نخبگان اقتصادی تشکیل شده است. این دولت اقتصاد و حکومت را به هم پیوند داده و به این ترتیب حوزه‌ی عمومی را محدود کرده است. هابرماس برای توضیح این وضعیت اصطلاح «بازفئودالی شدن» را به کار می‌برد که به‌طور نمادین معرف تهدید آشکار حوزه‌ی عمومی از طریق تقویت بی‌حساب اقتدار دولت و تبدیل آن به یک نهاد سلطه‌گر نقادناپذیر و شبه فئودالی است. از دید او این وضعیت موجب بروز بحران مشروعیت می‌شود که تجلی آن بی‌ثباتی است که به نوبه‌ی خود به بروز جنبش‌های اجتماعی جدید منجر می‌شود که با ارزش‌های نظام حاکم به مقابله و رویارویی می‌پردازند (کیویستو، ۱۳۸۸: ۹۸).

به این ترتیب وضعیت کنونی جامعه‌ی سرمایه‌داری از نگاه اندیشمندان مختلف با سلطه‌ی همه‌جانبه فعل و انفعالات اقتصادی و سرایت آن به تمامی جوانب تمدن انسانی تعریف می‌شود. این امر در مراحل بعد موجب بروز بحران‌های متعددی در کشورهای غربی شده است که آثار این بحران‌ها را می‌توان در ظهور آشفتگی‌های پی‌در پی اجتماعی در درون لایه‌های زیرین اجتماعی این کشورها ملاحظه کرد.

۳. گسیختگی درونی جوامع غربی

بحران‌های متعددی که گریبان‌گیر جوامع لیبرال دموکراسی غرب شده است باعث گسیختگی‌های درونی فرهنگی و اخلاقی این جوامع شده است. به طوری که حتی خود اندیشمندان غربی و مدافع اندیشه‌ی لیبرالی در مورد بروز این بحران‌ها هشدار داده‌اند.

طبق آمار و گزارش‌های منتشر شده از سوی «مؤسسه ورد وچ»، کالاها و خدمات مصرف شده در غرب، پس از سال ۱۹۵۰، در مقایسه با کل تاریخ حیات بشر، بیشتر است. علی‌رغم اینها، غربی‌ها هنوز هم به رضایت کافی دست نیافته‌اند و رشد ابتلا به بیماری افسردگی، تمایل به خودکشی، بی‌خوابی، استرس و تخریب محیط زیست، در کشورهای غربی روز به روز در حال افزایش است.

جورج مونبیوت، روزنامه‌نگار انگلیسی در مورد افزایش مصرف‌گرایی در جامعه‌ی انگلیس معتقد است که مرگ سیاره زمین بهایی است که در برابر به دست آوردن خوشحالی کنونی مردم باید پرداخت. او همچنین درباره افزایش بیماری افسردگی در جوانان غرب هشدار می‌دهد و معتقد است که افزایش مصرف‌گرایی زندگی فقرا را به شدت تحت‌تأثیر قرار می‌دهد و روز به روز می‌توان زشتی زندگی کنونی انسان‌ها را مشاهده کرد (مونبیوت، ۱۳۸۶: ۱۶).

استفان لندمن نیز از افزایش خشونت در جامعه‌ی آمریکا خبر می‌دهد و معتقد است که خشونت‌های خانگی عامل اصلی جراحات‌های فیزیکی و دومین عامل مرگ زنان در این کشور است. از نظر او حضور یک مرد در خانه، خطرناک‌ترین مکان را برای زنان به وجود می‌آورد (لندمن، ۱۳۸۶: ۵). نیل پستمن جامعه‌شناس مشهور آمریکایی نیز از زوال دوران کودکی در کشورهای توسعه یافته هشدار می‌دهد. به اعتقاد او تفاوت‌های اعمال جنایی